

A belső telepítések 1945 után Felvidéken

írta Vadkerty Katalin 2001., A.D.

A belső telepítés meghatározása és irányítása

A belső telepítés a köztársasági elnök 27/1945. számú dekrétuma szerint olyan, az egész államot érintő, a nemzetállam megteremtését szolgáló folyamat, amely visszahelyezi a szláv elemet a tőle közel ezer esztendeje „;elvett területekre”;

A korabeli csehszlovák politikai vezetés a belső telepítést „;eroszakmentes, politikai indíttatású, demográfiai változást eredményező”;

folyamatként értelmezte, amely lehetővé teszi Szlovákia déli, magyarlakta járásai elszlovákosítását. Elő lépésben az egységes magyar etnikai tömbök feldarabolását tervezték, majd a lehetőségekhez mérten tovább kívánták csökkenteni a magyarok létszámát, hiszen a szlovákok megjelenése a szintizta magyar etnikai területeken meggyorsíthatja az asszimilációjukat. A belső telepítés végcélja a többi politikai intézkedésekkel együtt a szlovákiai magyar etnikum megszüntetése. Belsőpolitikai akció, amely várhatóan felkelti a külföld figyelmét is, ezért, ha lehet, Csehszlovákiából befolyásolni kell ennek külföldi fogadtatását. A belső telepítés lebonyolítására vonatkozó rendeletek és irányelvek megfogalmazásakor figyelembe kell venni a külföldi jogi normákat, a külföld elvárásait, s ezért a valóságban elnemzetlenítő folyamatot következetesen belső migrációnak kell feltüntetni, s a belföldi, elsősorban a csehországi munka-erőhiánnyal kell indokolni.

Az észak-déli irányú belső telepítés szlovákiai megfogalmazói három célt tűztek ki maguk elé. Az első helyen a „;szlovák nemzeti érdek”;

szerepel, a másodikon a szlovák nemzetgazdaság „;boldogulásának”;

a biztosítása, a szlovák nemzet „;gazdagodása”;

míg a harmadik célkitűzés végeredményben az első két összekapcsolása, amely kimondja, hogy a magyar vagyoni kisajátításával a szláv elemeknek délre való vándorlásával kibővül a szlovák etnikai terület, s eléri az országhatárt, a Duna vonalát. A belső telepítés megfogalmazói a megszerzett és szétszortott magyar vagyonban látták „;azt a tartós és szilárd alapot”;

amely biztosítja a „;volt magyar etnikai területre”;

betelepített új szlovák társadalom életképességét, azt a gazdasági-politikai hatalmat, amely magába olvasztja a magyar etnikum esetleg itt maradó töredékeit.(1)

A csehszlovák politikusok a belső telepítés „;grandiózus”;

tervét - vagyis a németek és a magyarok kitoloncolását a nemzetközi jóváhagyások reményében - már 1945 tavaszán, a Kassai Kormányprogram kihirdetését megelőzően megfogalmazták. Elő lépésben a „;németek és a magyarok üresen maradó gazdaságainak, ill. más jellegű vagyonának hasznosítását”;

határozták el. A vagyonok „;benépesítése”;

ügyében - hivatalosan - elsőként a Szlovák Nemzeti Tanács 1945. május 25-i ülése határozott. Kezdetben a háborúban elpusztult falvak lakosságának, ill. a szlovák állam idején megkezdett nagy stratégiai építkezések, az árvai duzzasztógát és a lesti katonai gyakorlóterületén lerombolásra kijelölt falvak lakosságának elhelyezési problémáit akarták megoldani, majd a nagy állami építkezések és a háborús károk rendezésének a kérdését összekapcsolták a szlovákiai magyar-kérdés rendezésével, a magyarok ekkor még csak remélt tömeges kitoloncolásával.

A háborúban elpusztult, ill. jelentős károkat szenvedett északkelet szlovákiai falvak lakosságának elhelyezése ügyében kezdetben csak a németek üresen álló házaira, ill. gazdaságaira összpontosítottak, de a magyargyűlölettől átítatott légkörben hamar szóba kerültek a termékeny déli síkságokon élő magyarok gazdaságai is. A képviselők közül többen kérték a kolonizálást, s a felvetést követően egymás után jelentették be „;igényeiket”;

a magyar gazdaságokra. A Turócszentmártoni járás 3000, a Késmárki 5000 személy elszállásolását kérte. Felmerült az üresen álló német gazdaságok elfoglalása, az

50 hektárnál nagyobb birtokok benépesítése, de a kérdés rendezését még globálisan sem tudták felvázolni, mert a nagybirtokokon nem volt elszállásolási lehetőség. Megfogalmazták viszont a belső telepítés irányát, amely észak-dél, ill. északkelet-nyugat irányban halad.

A követeléseket és javaslatokat követően dr. Martin Kvetko földművelésügyi megbízott kijelentette, hogy a felvázolt hatalmas népmozgás már nem belső migráció - ahogyan ezt többen is hangoztatták -, hanem belső telepítés, kolonizáció. Véleményét a Szlovák Nemzeti Tanács tagjai vita nélkül elfogadták, s a tanácskozás további szakaszában már nem migrációról, hanem belső telepítésről, kolonizációról beszéltek. Dr. Kvetko már bizonyos eredményekről is beszámolt, mert hivatala 1945. május 25-ig Szlovákiában 9 áttelepítési - kolonizációs - bizottságot hozott létre, de ezek hatásköre csak a háborúban legtöbb kárt szenvedett északkeleti járásokra korlátozódott. A hivatal munkatársai már kiutaztak a magyarlakta déli járásokba, ahol „felmérik a kolonizáció lehetőségeit, s előkészítik a betelepítést”.

A magyarlakta járások kolonizálását nacionalista demagógiával indokolták. Kijelentették, hogy a „győztesnek”; joga van a legyőzött németek és magyarok termékeny gazdaságaira. A vita végso szakaszában a képviselők a belső telepítést, a németek és a magyarok vagyonának a kisajátítását problémamentesen, egyszerűen megoldható szervezési kérdésként kezelték. „A németektől megtanultuk - jelentették ki -, hogyan kell eljárni hasonló esetekben, elegendő volt néhány teherautó, ezzel elszállították őket, s a kérdést le is zárták.”; Ezzel a szlovákiai zsidókérdés „rendezésére”; céloztak, jelezve azt, hogy a faji gyűlölet tovább él, csak most nemzetiségi köntösben.

A Szlovák Nemzeti Tanács ülése két problematikus kérdésben akart dönteni: megszabadulni a magyar kisebbségtől, s elhelyezni a fedél nélkül maradt szlovák, ill. ruszin lakosságot. A magyarok kitoloncolásában reménykedő képviselők a kormányprogramban kihirdetett kollektív büntességre hivatkoztak, s szinte példászerűen vélték, ha a szláv nemzetállam megeremtését a „magyar háborús büntösök”; tömeges, vagyon nélküli kitoloncolásával kezdenék el.

A belső telepítés egyik alapfeltétele az üresen álló gazdaság, a beköltözhető ház. Ennek elérésére a képviselők „gyors fellépést és határozott rendeleteket”; vártak, mert néhányuk szerint „a magyarok kezdenek öntudatosan viselkedni”;. A vagyon-szerzés egyik lehetséges módja a háborús büntösök elítélése volt. Úgy vélték, a hatalomnak elsőként a magyar háborús büntösöket kell elítélnie, kitoloncolnia, s csak ezt követően „kell megtölteni a börtönöket a szlovák árulókkal”;. A magyargyűlölettől szinte egymást túllícitáló képviselőkkel a belügyi megbízott, dr. Gustáv Husák „a magyarkérdés megoldásának nemzetközi feltételeit”; ismertette. A nemzetközi jogi lehetőségekre hivatkozott, s kifejtette, hogy a magyarokat két fázisban lehet kitoloncolni az országból. Az elsőben a szovjet-magyar fegyverszüneti egyezmény alapján elmennek azok a magyar állampolgárok, akik az első bécsi döntés (1938. november 2.) után költöztek be Csehszlovákiába. A második szakaszban elmennek a háborús büntösök, ám „a többi magyar nemzetiségu állampolgárhoz csak azért, mert magyar, de a lelkiismeretüket nem terheli nemzetellenes, ill. politikai bűntény, nem nyúlhatunk, de nem is akarunk”;. Beszámolójában felvázolta azt a „nagyyszerű áttelepítési lehetőséget”;, melyet a csehszlovák kormány felajánlott Magyarországnak. Egy olyan államközi akcióról van szó, amely keretében „kicséréljük a Magyarországon szétszórva élő szlovákokat”; a csehszlovákiai magyarokért. Igaz, hogy ebben az esetben Csehszlovákia kilép a nemzetközi porondra, mert a lakosságcsere nem belügy, ezért nemzetközi jóváhagyást igényel, de a „szlovák szervek olyan lelki nyomást gyakorolnak majd a magyarokra”;, hogy azok kénytelenek lesznek elfogadni a javaslatot. Husák figyelmeztette a képviselőket arra, hogy „a külföld figyeli”; a csehszlovákiai magyarkérdés megoldásának politikáját, s a nemzetközi diplomáciában egyre gyakrabban emlegetik a „szlovák sovinizmust”;, a szlovák hivatalok magyarellenességét. Ezért ezt a határokon túl is látható tevékenységet különféle „lelki nyomásokkal”; kell eredményessé tenni.

A fohivatalok a belső telepítést „hazafiúi cselekedetként”; értékelték. A kolonisták kérvényében szinte kivétel nélkül szerepel a következő mondat: „Mivel nemzethu (roduverný) szlovák vagyok, jogot

formálok földbirtokra a visszatért területeken.”;(2)

A csehszlovák kormány a belső telepítést ”;grandiózus etnikai mozgásként”; fogta fel.

Eredményességének biztosítékát a központi irányításban látta, melyet a köztársasági elnök 27/1945. számú dekrétuma biztosított, ezért elrendelte, hogy a Belügyminisztérium mellett alakuljon meg a telepítést csehszlovákiai viszonylatban országosan irányító bizottság. A betelepítés kötelező folyamatosságát a 28/1945. számú elnöki dekrétum biztosította.

A több mint hárommillió német és a hatszáz ezres magyarság által lakott s”; a kitelepítésüket követően üresen maradó”; területek benépesítésével párhuzamosan fokozottan ügyeltek a biztonságpolitikai feltételek megvalósítására. Ennek megfelelően a bizottság ülésein a Belügyminisztérium képviselője kapott főszerepet. A kormány a betelepítésben érdekelt főhivatalok mellett meghívta az Állami Terv- és Statisztikai Hivatal, valamint több pénzintézet képviselőjét. A belügy ellenőrző feladata mellett a Földművelésügyi Minisztérium és a Szlovák Telepítési Hivatal kapott kiemelt jogköröket. Szlovákiai viszonylatban erre lehet visszavezetni a Földművelésügyi Megbízotti Hivatal és a Szlovák Telepítési Hivatal közötti kompetenciaharcot, amely végigkísérte a belső telepítés egész folyamatát. A Szlovák Telepítési Hivatal úgy vélte, hogy a kitelepített németek és magyarok egész vagyó-nával való rendelkezés joga - a hivatal jellegénél fogva - ot illeti meg, s a betelepítési övezetben nem volt hajlandó figyelembe venni a földreformot, illetve a föld-reform végrehajtásával megbízott földművelésügyi jogait.

A belső telepítést irányító, Prágában székelő Központi Betelepítési Bizottságba a Nemzetvédelmi, a Mezőgazdasági és a Belkereskedelmi Minisztérium három-három, a Munka- és Szociális Ügyek, a Pénzügy- és az Igazságügy-minisztérium két-két munkatársát választották be. A Belügyi Megbízotti Hivaltal dr. Július Viktory és dr. J. Brychta, a szlovákiai földművelésügyet dr. Martin Kvetko és dr. B. Papaiák képviselte. A kormány javaslatára a bizottság főtárgya Zdeněk Václav lett.

A Központi Betelepítési Bizottság az első ülésén a csehországi németek tömeges kiszállításáról tárgyalt, a szlovákiai németek kitelepítésével pedig az 1945. december 6-i ülésén foglalkozott. Megközelítően 15 000 személyről volt szó, akiket - Dastych tábornok terve szerint napi ezer fővel számolva - két hét alatt el lehet távolítani az országból, s a kiszállításukkal nem veszélyeztetik a csehországi németek kitelepítését. Az első üléseken a magyarokról nem tárgyaltak, s ezzel kiváltották a Szlovák Nemzeti Tanács elégedetlenségét. A türelmetlen Szlovák Nemzeti Tanács az 1945. december 16-i ülésén megvitatta a magyarok kitelepítésének a kérdését is. Az volt a célja, hogy a Csehországban már az év szeptemberében felállított járási és helyi kitelepítési bizottságok mintájára Szlovákiában is szervezzenek hasonló bizottságokat.

E törekvések mögött a Szlovák Telepítési Hivatal állt, hiszen már az év oszén megszervezte a magyarok kitelepítését irányító és végrehajtó I. osztályát; a II. osztály a külföldi szlovákok reemigrálását, a III. osztály pedig a belső telepítés szervezését és irányítását végezte. Ez utóbbi elvárta, hogy a Központi Betelepítési Bizottság saját munkáját, ill. feladatait összehangolja a Szlovák Telepítési Hivatal területi hivatalainak a munkájával, és így segítse a szlovák hivatalokat a problémáik megoldásában. A támogatásért a bizottság szlovák tagjai felajánlották, hogy magyar mezőgazdasági munkásokat küldenek több morva-sziléziai községbe.(3)

A Központi Betelepítési Bizottság elsődleges feladata a németek és a magyarok kiszállításának irányítása és ellenőrzése volt, ezért a bizottság szlovák tagjai rendszeresen informálták a cseh tagokat a szlovákiai helyzet alakulásáról. A bizottság létrehozásának idején a csehszlovák kormány és a szlovák szervek még abban reménykedtek, hogy a győztes nagyhatalmak engedélyezik a magyarok egyoldalú tömeges kitelepítését is, ezért egyre következetesebben kérték a magyarok kiszállítását. Az 1945. november 28-i prágai ülésen felvetették a csehszlovákiai magyaroknak és a magyarországi szlovákoknak a reciprocitás alapján történő kicserélését, s így a bizottság elé vitték a lakosságcsere kérdését. Jellemző, hogy az akció keretében a köztársaságból kiszállítható magyarok számát alaposan eltúlozták, ugyanis a háborús bűnösök egyoldalúan kiszállítható tömegeivel számoltak. Ennek

eredményeként - terveik szerint - az országban maradó magyarok létszáma oly mértékben csökken, hogy az itt maradókat minden nehézség nélkül kis csoportokban széttelapíthatják az ország területén. Látva a cseh partnerek idegenkedését, a szlovákok úgy érveltek, hogy „ezek a magyarok voltaképpen szlovák eredetűek”, s könnyen beolvashatók. A kérdés rendezését türelmetlenül váró dr. Ján Eech gyors választ várt, mert „már felkészült a transzportok indítására”. Kérte, hogy „a csehek értsék meg, hogy ez a lehetőség, vagyis a magyarok eltávolítása Szlovákiából a szlovákok számára létkérdés”. Érveiket a cseh hivatalnokok csak részben fogadták el, s kategorikusan elutasították „a maradék magyarság csehországi szétszórását”, amit a Pénzügy-miniszterium „főösleges kiadásnak” minősített, de ellenezte a többi főhivatal képviselője is. Elutasították azt is, hogy „újabb idegen elem telepedjen le az országban”. A döntést végül azzal az indokkal vetették el, hogy a nemzetközi határozat értelmében a csehszlovákiai magyarkérdés megoldását illetően meg kell várni a Szövetséges Ellenőrző Bizottság határozatát, ezért nem hozhatnak a belpolitikát érintő határozatokat. A tárgyalás egyik érdekessége, hogy Martin Kvetko, a szlovák földművelés-ügyi megbízott figyelmeztette a jelenlévőket, dr. Ján Eechet is, hogy „a magyarok nemzetközi megítélése eltér a németekétől”, s a szövetségeseeknek még a németek kitelepítésével kapcsolatban is vannak feltételeik, és elutasítják „a mindenükből kifosztott, rongyos és beteg németek átvételét”, s megkövetelik, hogy az egyoldalúan kitelepítettek is elvihessék az életfenntartásukhoz szükséges ruhanevet, bútort, élelmiszert és más apróságokat.

A csehszlovák-magyar lakosságcsere-egyezmény megkötését követően egyre jobban eltávolodott egymástól a Központi Betelepítési Bizottság cseh és szlovák tagjainak célkitűzése. A Szlovák Telepítési Hivatal elnöke szerint a cseh fél nem „értette meg a szlovákok törekvéseit”, fékezte a szlovákok munkáját. 1946 decemberében arra kérte az Megbízottak Tanácsának Elnökségét, hogy vesse fel a bizottság átszervezésének kérdését, mert „csak legiszlatív munkát végez”, konkrét esetekben semmiben sem segíti a szlovák szervek munkáját. Tette ezt annak ellenére, hogy a kormány az 1947. január 10-i ülésen kimondta, hogy a jövőben a reemigrációt és a belső telepítést a Központi Betelepítési Bizottság fogja koordinálni. A határozat értelmében Szlovákiában a reemigráció és a belső telepítés koordinálása, illetve az ezzel kapcsolatos problémák megoldása a Központi Betelepítési Bizottság és a Belügyminisztérium feladata lesz. A Központi Betelepítési Bizottság új szervezési rendje szerint a Belügyminisztérium megszervezi az új Földművelésügyi Bizottságot, amely előkészíti az elnökségi üléseket. A Földművelésügyi Bizottság működési szabályzatát a Belügyminisztérium dolgozza ki s terjeszti jóváhagyásra a kormány elé. A miniszterek biztosítják a Földművelésügyi Bizottságba jelölt munkatársak számára a koordináláshoz szükséges jogokat. A Földművelésügyi Bizottság tagjai közé kooptálták a szlovák földművelésügyi megbízottat, s ezzel a hivatalban nőtt a szlovákok száma. Újból kimondták, hogy ha a Központi Betelepítési Bizottság elnöke cseh, akkor az alelnöke szlovák, ill. fordítva.

A földművelésügyi megbízott továbbra is elégedetlen volt a Központi Betelepítési Bizottság tevékenységével. Fejtelenséggel, szlovákellenességgel vádolta a cseh munkatársakat, s főképpen azt sérelmezte, hogy még ott sem értesítik a földek tulajdonjogával kapcsolatos határozataikról.

A Szlovák Nemzeti Tanács az 1947. október 8-i (12036/1947-eln.) határozatában megállapította, hogy a bizottság nem teljesíti a küldetését, nem koordinálja a prágai és a pozsonyi telepítési hivatalok tevékenységét. A bizottság „a kijelölt hivatalok képviselőinek közössége, amelyben a politikát egyedül a Szlovák Nemzeti Tanács küldötte képviseli”. Ezért arra kéri a kormányt, úgy szervezze át a bizottságot, hogy az képes legyen irányítani a telepítést a köztársaság egész területén.(4)

Szlovákiában 1945. október 3-án került sor a belső telepítést érintő első egyezséggel végződő tárgyalásra. A köztársasági elnök 27/1945. számú dekrétuma értelmében a telepítési hivatalok kötelesek voltak együttműködési szerződést kötni a földművelésüggyel. A Szlovák Telepítési Hivatal az említett napon írta alá a „belső telepítés nemzeti jellegét”, a mezőgazdaság üzemképességét biztosító szerződést, amelyet a Szlovák Telepítési Hivatal nevében az elnök, dr. Ján Eech, a III. osztály vezetője A. Jurjaeka, valamint dr. F. Vaseeka, a Földművelésügyi Megbízotti Hivatal nevében dr. F. Foltín, dr.

M. Semian és V. Luean, a belügy részéről a közbiztonsági osztály vezetője, N. Sekera írt alá.

Munkájukat a belügyi szervek felügyelték.

Az ülés résztvevői határozatban mondták ki, hogy a belső telepítés következetes megvalósítása érdekében ”;kategorizálják a nem szláv lakosságot”; a németeket és a magyarokat. Az a) csoportba sorolják a Csehszlovák Köztársaság ellenségeit, a felforgató, a köztársaság szétverésében aktívan részes személyeket; a b) csoportba kerülnek a sovíniszta, feudális neveltetésük alapján ”;imperialista és elnyomó”; tulajdonságokkal rendelkezők akkor is, ha nem vettek részt a köztársaság szétverésében. A c) csoportba az antifasiszták kerültek, ill. a köztársaságért aktívan harcolók. Egyúttal meghatározták az egyes hivatalok kötelességeit is. A Szlovák Telepítési Hivatal például azt a feladatot kapta, hogy a b) csoport tagjait Dél-Szlovákia kijelölt községeibe összpontosítsa.

A bizottság 1946. évi munkájáról nem maradt feljegyzés, de a Szlovák Nemzeti Tanács 1946. november 28-án saját betelepítési bizottságot létesített, s megválasztotta a bizottság tisztségviselőit. Az elnök J. Myjavec felkérte a Cseh-szlovák Áttelepítési Bizottság elnökét, Daniel Okálit, valamint a Szlovák Telepítési Hivatal elnökét, dr. Ján Eečet, hogy dolgoztassák ki a csehszlovákiai magyar-kérdés végleges rendezési tervét. A tervezetet a választott munkatársaikkal Anton Granatier fogja ellenőrizni. A magyar-kérdés rendezésében a Szlovák Nemzeti Tanács a kormányhoz fordult, s ”;ünnepélyesen követelte”; a kérdés megoldását. Az ülésen a szláv nemzetállam megteremtését és a térség békéjének az összekapcsolását szorgalmazták, amit az új betelepítési bizottság szavatolhat és segíthet. A bizottság munkatársa lett A. Granatier, P. Hajlan, V. Kovács, J. Malík, J. Myjavec, E. Ruskov, J. Ušiak és s.; Venglos. A nagy fogadkozásokat azonban nem követte megfelelő minőségű munka. A bizottság minden indok nélkül hónapokig nem ülésezett, majd 1948-ban - az érdektelenségre hivatkozva - az ülések teljesen elmaradtak, ill. a lakosságcsere megkezdését követően a Csehszlovák Köztársaságba áttelepített magyarországi szlovákok problémáival foglalkozott, mintegy hangsúlyozva a lakosságcsere elsőbbőségét a belső telepítéssel szemben. A bizottság munkáját és szemléletét bírálta a Nemzeti Újjáépítési Alap elnöke, dr. Felix Vaseeka is, és azt ”;lassúnak, befolyásoltnak”; minősítette. Az 1948-as esztendő azonban hozott bizonyos változásokat. Miután a Megbízottak Testülete 1948. március 15-i ülésén elemezte a bizottság munkáját, elrendelte, hogy a bizottság aktivizálja tevékenységét.

A kommunista hatalomátvételt (1948. február) követően a belső telepítés irányítása átkerült Csehszlovákia Kommunista Pártja, ill. Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának hatáskörébe. Továbbra is napirenden maradt a déli magyarlakta területek szlovákokkal való betelepítése, de az elnemzetlenítő kolonizálásból szocialista iparosítás, illetve a mezőgazdaság szocializálása lett. A csehszlovák kormány az 1948. április 27-i ülésén a további belső telepítések indokait az ”;ország gazdaságának a kiépítésében”; vélte megtalálni. A folyamat nem szakadt meg, csupán más indokot kapott, s a betelepítést a Csehszlovákia Kommunista Pártjának Központi Bizottsága mellett létrehozott Betelepítési Bizottság irányította, amelyben Szlovákia Kommunista Pártjának Központi Bizottságát - rendes tagként - dr. Felix Vaseeka és dr. Ján Eeč képviselte, dr. Papaiák pedig póttag lett. A kormány határozata értelmében a belső telepítés továbbra is országosan irányított, vagyis egységes folyamat lesz, közös tervek alapján valósítják meg. Ezzel tulajdonképpen a kommunista rendszer is átvette Benes elnök 27. számú dekrétumát. A csehországi és a szlovákiai terveket a Belügyminisztérium terjeszti jóváhagyásra a kormány elé. A tervek ”;egységesítése”; a kormány feladata.

A Szlovák Telepítési Hivatal Elnöksége az 1948. január 7-i ülésén foglalkozott a belső telepítésekkel, s a Központi Betelepítési Bizottság átalakítását javasolta. A javaslattal a kormány tagjai egyetértettek, de feltételeikben elmarasztalták a vezetőséget, s elrendelték, hogy az Állami Terv- és Statisztikai Hivatal, a Szlovák Telepítési Hivatal és a földművelésügyi megbízott záros határidőn belül két új tervet dolgozzon ki. Az első, a rövid távú terv teljesítési határideje 1948 vége, a ”;távlati”; terv azonban újabb ”;külföldi szlovákok hazatelepítését”; célozza meg. A tervek ”;felügyelője”; a Belügyi Megbízotti Hivatal, ill. az

állambiztonsági osztály lett, mert elsodleges célként szerepelt a határövezet állambiztonságának szavatolása. A betelepítési övezetben élő, állambiztonsági szempontból ”;megbízhatatlan”; személyek névsorát a Belügyi Megbízotti Hivatal állítja össze.

Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának Titkársága mellett is megalakult az a bizottság, amely a lakosságcsere felüli kitelepítéssel, ill. a belső telepítéssel foglalkozott. A bizottság tagjai: D. Okáli elnök, J. Eech helyettes, tagjai: F. Vaseeka, J. Lendár, J. s;imovie, M. Fal?an, K. Bacílek, s; Rendek, I. Szende és J. Bráník. Elso ülésükön - a terület elszlovákosításának céljából - megtárgyalták a Dunaszerdahelyi, Érsekújvári, Ógyallai, Komáromi és Párkányi járás iparosításának lehetőségeit. Az Érsekújvári járásban gépgyártást, a Párkányiban a mutrágya-gyártást, a Komáromiban a textilipart és a konzervgyártást tartották a leggazdaságosabbnak. Emellett tervezték az építőanyagok gyártását is. Felmerült a bau-xit kitermelésének lehetősége is, mert feltételezték, hogy a dunántúli lelohelyek - a Duna medre alatt - áthúzódhatnak a Csallóköz alá is, ezért tárgyaltak a feltárás kö-rülményeiről is.

A magyarlakta területek belső telepítéssel történő elszlovákosításának a terve a Szlovák Nemzeti Tanács 1948. március 15-i ülésén két határozat elfogadásával folytatódott. Az ún. rövid lejáratú tervet az állambiztonság figyelembevételével készítették el. Ebben megállapították, hogy Szlovákia déli határa Pozsony és Párkány között ugyan ”;természetes határ”;, de magyar lakosság él a Duna szlovákiai és magyarországi partján egyaránt, s a magyar lakosság szlovákiai számaránya éppen itt a legmagasabb. Gazdag, jó közlekedési lehetőségekkel rendelkező vidék, de ”;ez vajmi keveset ér, ha a lakosság nem megbízható”;. A jelentés azt bizonygatja, hogy az ezen a vidéken élő jómódú magyar parasztság ”;mindig is cseh-szlovákellenes volt”;, ezért a nemzetiségi összetételt további szlovák betelepítéssel kell módosítani.

A lakosság nemzetiségi összetételének megváltoztatását biztosító ”;távlati terv”; megszilárdítja a szláv elem jelenlétét, erősíti a reszlovakizáltak, a lakosságcserevel betelepült szlovákok szlovák nemzet tudatát. Legjelentősebbek a Galánta-Érsek-újvár-Verebély-Léva vonaltól délre fekvő községek. Kevésbé tartják fontosnak az Ipolyságtól keletre eső terület kolonizálását, de megjegyzik, hogy ”;az ide betelepített s betelepítendő szláv tömeg a már többségben lévő szlávok kövása lesz”;. Hangsúlyozták, hogy az elszlovákosítás folyamatába be kell vonni a szlovákiai magyar társadalom minden rétegét. A lakosságcserevel társadalmi rétegek ”;tunnek el, ill. gyengültek meg”;, pl. az értelmiség és a módos parasztság, de állandóan tudatolni kell, hogy ezek azok az elemek, amelyek gazdasági hatalmuk alapján a ”;magyar irredentizmust támogatták”;. Az irredentizmussal való fenyegetés továbbra is a szlovák politika fő fegyvereként szerepel.

A Megbízottak Testülete a tervet a Belügyminisztériumba küldte, melynek megvitatására a belügyminiszter értekezletet hívott össze. A határövezet ”;békéjének fenn-tartásában”; érdekelt főhivatalok közül a Honvédelmi Minisztérium terjesztette elő a legrészletesebb javaslatot. A főhivatal a Megbízottak Testületével, valamint a Szlovák Telepítési Hivatal Elnökségével ellentétben azt javasolta, hogy erre a vidékre ne telepítsenek be sem magyarországi szlovákokat, sem reemigránsokat, hanem ”;csak tiszta szlovák etnikai területekről származó kolonistákat”;; a magyarországi szlovákokat pedig az ország belső területeire kell irányítani. A Szlovák Telepítési Hivatal jelenlévő képviselője a nemzetközi lakosságcsere-egyezményre hivatkozva elvetette a tervet, s egyben megkérdezte, jogos-e az ország belsejében élő szlovákokkal szemben, hogy lakóhelyük elhagyására s a déli síkságon való letelepedésre kényszerítik őket. Hangsúlyozta, hogy a belső telepítés alapelve az önkéntesség, de még az önkéntesek telepítése is elháríthatatlan akadályokba ütközik.(5)

A kolonisták hivatalos csoportosítása és jellemzése

Kolonista lehetett az a 18. életévét betöltött csehszlovák állampolgár, aki önállóan tudott gazdálkodni, földet művelni. A kolonisták zömét a jelentkező kispaszterek közül választották ki, s el kellett utasítani a 10 kat. holdnyi szántó, ill. 15 kat. holdas gazdaságok tulajdonosait.

A kolonistákat a korabeli hivatalok két csoportba osztották. Az elsőbe kerültek a Csehszlovák Köztársaság 1919-es földreformját követő telepítésekkel a déli, ma-gyarlakta járásokba telepített, többnyire morva nemzetiségűek, akik az 1938-as első bécsi döntést követően visszatértek eredeti lakóhelyükre. Az eltávozott kolonisták 1946 januárjában arra kérték a Megbízottak Testületének Elnökségét, hogy az 1938 után keletkezett károkat minősítsék hadikárnak. Mivel rossz a gazdasági helyzetük, ezért a Szlovák Nemzeti Tanács 130/1945. számú rendeletére hivatkozva kárpótlást kértek. A gazdasági kérésekkel kezdődő kérvényük második részében politikai követeléseket fogalmaztak meg. Az követelték, hogy azokban a községekben, ahol ok képezik a lakosság zömét, kezükbe vehessék a közigazgatás irányítását, vagyis közülük kerüljenek ki a helyi komisszárok és a helyi nemzeti bizottság tagjai. Ennek teljesítése esetén teljes erővel támogatják a szlovák betelepítést. Új központi telepítési programot, új szláv telepés községek létesítését javasolták, mert ebben látták a lakáskérdés megoldását és „a déli vidékek szlovákokkal való betelepítésének biztosítását”.

Feltételeik lényegében megegyeztek a második csoportba sorolt, a déli területekre 1945 után betelepített szlovákokéval. Ezek „a délvidéki szlovák kolonisták”, akik a Dunaszerdahelyi, Somorjai és Komáromi járásba telepedtek be, 1946. május 21-én 12 pontos határozatban összegezték a gazdasági követeléseiket. Ebben a gazdasági tevékenységük, a napi megélhetésük biztosítását kérték. „Éhínséget”; emlegettek, s bár földművesek voltak, élelmiszerjegyeket, élelmi-szerellátást kértek, valamint „emberhez méltó szállást”. A gazdálkodáshoz földek szükségesek, ezért elvárják, hogy azt a lehető legrövidebb időn belül megkapják. Követelik a zárolt bankbetéteik feloldását, alacsony kamatú hiteleket, gazdasági felszerelést és háziállatokat kérnek. Önkritikusan bevallják, hogy soraikban sok a munkakerülő, s elvárják a fohivataloktól, hogy tisztítsák meg soraikat a nem dolgozó, ellenségeskedő, veszedelmeket provokáló személyektől, ill. szigeteljék el őket. Kulturális téren szlovák iskolákat, szlovák pedagógusokat, lelkészeket sürgetnek. Ez a kérésük teljesen érthetetlen, hiszen 1945-ben Szlovákiában csak szlovák tanítási nyelvű iskolákat nyitottak, magyar tannyelvűeket nem. A szlovák nyelvű hitéletben előfordulhattak hiányosságok, különösen azokban a tiszta magyar falvakban, ahová csak egy-két szlovák családot telepítettek.

Több kolonista kérte a Földművesek Egységes Szövetségének, ill. a Kolonisták és Áttelepültek Szövetségének a segítségét. Úgy vélték, hogy ha közvetítésükkel kéri a gazdasági elonyöket, a kulturális és hitéleti segítséget, elvárásaik hamarabb teljesülnek. A telepesek az első években mindenben támogatást vártak, s a szolgáltatásokért nem akartak fizetni. Természetesnek vették, hogy az állami birtokok ingyen szántják fel a földjeiket, s ingyen kapnak vetőmagot. Különösen elégedetlenek voltak a Zselízi járásba betelepítettek. Memorandumban kérték, hogy záros határidőn belül utalják ki nekik az elkönfiskált magyar kispasztereket is. A konfiskálás menetét lassúnak tartották, ezért „az összes magyar vagyonának gyorsított elkönfiskálását”; és szétosztását kérték. Elégedetlenek voltak a Földműves Kamara és az Állami Állatfelvásárló működésével, ezért a felosztásukat kérték. Ezek jogkörét egy kolonistákból szervezett szövetkezet venné át, vagyis a vagyonszerzést ellenőrző intézmények megszüntetését követelik, mert maguk akarnak rendelkezni a magyaroktól elkönfiskált földekkel, gazdaságokkal, s az ellenőrzést is ki akarják sajátítani. A kérelmek általában kisebb földbirtokok megszerzését, nagyobb uradalmak szétosztását tartalmazzák. A kérések között megjelentek a közösség érdekei is, mint pl. a közlekedés, az úthálózat javítása, új bekötőutak építése, az áramellátás javítása, a postai szolgáltatások rendszerezése, például a kül-de-mé-nyek napi kézbesítése.(6)

Jegyzetek

1. Szlovák Nemzeti Levéltár, Pozsony, Földművelésügyi Megbízotti Hivatal, A-szekció, Titkárság, 182/47-

Titkos. - Janics Kálmán: A hontalanság évei. Pozsony, 1992. 135. p.

2. Szlovák Nemzeti Levéltár, Pozsony, a Szlovák Nemzeti Tanács jegyzokönyvei, 1945. május 25. - Szlovák Nemzeti Levéltár, Pozsony, Földmuvelésügyi Megbízotti Hivatal, B-szekció, 116:856/45.

3. Állami Központi Levéltár, Prága, Belügyminisztérium, B-szekció 1383, 1720:13 faszcz, B 1383-4/12, B 1383-24/1-64I/2, B 1383, 1716:3 faszcz., B 1383-2017-1945, B 1383-12/12/45.

4. Állami Központi Levéltár, Prága, Belügyminisztérium, B-szekció 1383, 1716:3 faszcz., az 1945. november 28-i ülés jegyzokönyve, B 1383-6/2 és 1383-28/1. - Purgat, Juraj: Prvé kroky. Bratislava, 1970, 167. p. - Köztársasági Elnöki Levéltár, Prága, 1023:1361/1/2-II, határozat: 79/biz.-1947. - Állami Központi Levéltár, Prága, Miniszterelnöki Hivatal, 728: III-I, a kormány 1947. január 10-i ülése. - Szlovák Nemzeti Levéltár, Pozsony, Földmuvelésügyi Megbízotti Hivatal, Titkárság, 182/47-Titkos. - Állami Központi Levéltár, Prága, Belügyminisztérium, 1009:1361/1/2.

5. Szlovák Nemzeti Levéltár, Pozsony, Szlovák Nemzeti Tanács Elnöki Hivatala, jegyzokönyv 1945. május 25. - Szlovák Nemzeti Levéltár, Pozsony, Belügyi Megbízotti Hivatal - Elnökség, Legisztratív osztály, 5478/45. - Szlovák Nemzeti Levéltár, Pozsony, Szlovák Telepítési Hivatal, III. osztály, jegyzokönyv. - Szlovák Nemzeti Levéltár, Pozsony, Szlovák Nemzeti Tanács Elnöki Hivatala, 935:6 faszcz. 1946-1948-jegyzokönyv. - Szlovák Nemzeti Levéltár, Pozsony, Belügyi Megbízotti Hivatal - Titkárság, 105:80/50-1948-Titkos. - Szlovák Nemzeti Levéltár, Pozsony, Szlovákia Kommunista Pártjának Központi Bizottsága, Fotitkár, titkos, GT, 2194-515/11. - Állami Központi Levéltár, Prága, Belügyminisztérium 2:T-1023/7-26/5-48. - Külügyminisztérium Levéltára, Prága, Kabinet-Fotitkár, 58:T-1023/2-2815/1948.

6. Szlovák Nemzeti Levéltár, Pozsony, Földmuvelésügyi Megbízotti Hivatal, B-szekció, 463:4971/46-augusztus 6. Szlovák Nemzeti Levéltár, Pozsony, Földmuvelésügyi Megbízotti Hivatal, Titkárság, 183/46-Titkos. - Szlovák Nemzeti Levéltár, Pozsony, Földmuvelésügyi Megbízotti Hivatal, B-szekció, 464:5119/46. - Szlovák Nemzeti Levéltár, Pozsony, Földmuvelésügyi Megbízotti Hivatal, A-szekció, Titkárság, 12/1946, 164:2018/47. - Szlovák Nemzeti Levéltár, Pozsony, Szlovák Földmuvelésügyi Egységes Szövetsége, 22:5530/1946. - Szlovák Nemzeti Levéltár, Földmuvelésügyi Megbízotti Hivatal, Titkárság, 1463/47. - Szlovák Nemzeti Levéltár, Belügyi Megbízotti Hivatal, Elnöki Kommissziók, P-IX-4/418-48. - Szlovák Nemzeti Levéltár, Belügyi Megbízotti Hivatal, NB, 62: Járási Közigazgatási Bizottság, Dunaszerdahely. Az 1947-es jegyzokönyvek, 67. old. és 9492/1946. - A kolonisták többsége szegény ember volt, vagyont akartak, tisztességes munkát, de akadtak közöttük „spekulánsok”; is, akik ki akarták használni az adott lehetőségeket éppúgy, mint a zsidók elhurcolását követően. Ilyen volt például Somorján az az Árva megyei kocsmáros, akinek odahaza földbirtoka volt, felnőtt, önálló keresettel bíró gyermekei voltak, egyikük pl. alezredes volt a csehszlovák hadseregben. Anyagi biztonsága ellenére a Somorjai járásban iparendelő alapján pálikafozdát üzemeltetett. Saját honfitársai jelentették fel, az egyik kolonista partizán, aki a 255/1946. számú törvény alapján „tartott igényt az ellátásra”;. A feljelentő szerint az iparendelő tulajdonosának csendestársa a „fasiszta rezsim ismert tisztségviselője”. Az eset érdekessége, hogy a feljelentő nyíltan szól arról, hogy volt fasiszták kapják meg a déli betelepítési övezetben az ipari üzemek egy részét, s élvezik a kolonista státus minden előnyét, amit még az ipari tevékenység is növel. „Az üzemeltetési jog”; körüli vita rendezése 1948 márciusáig elhúzódott, amikor a partizán elérte a célját, s megkapta az üzem üzemeltetési jogát, míg az előző üzemeltető visszatért régi otthonába. - Állami Járási Levéltár, Vágsellye, Járási Nemzeti Bizottság, Somorja, 1947, jegyzokönyvek.

(A tanulmány az Illyés Közalapítvány támogatásával a Mercurius Társadalmi Kutató-csoport munkatervének keretében készült.)

forrás: Fórum Intézet, Galánta - Felvidék